

Mete ve Çin İmparatoriçesi (V. Hafta)

1.Pai-teng/Pê-teng Kuşatması (M.Ö.201-200): Burada söz konusu edilen Mete'nin ikinci Çin seferi idi. Halbuki Kuzey-batı seferinden önce Hunlar keşif mahiyetinde kuzey Çin'e bir akında bulunmuşlardı. Çin İmparatoru Kao-tzu, içeride düzeni ve güveni sağladıktan sonra, kuzey komşuları Hunlara karşı büyük bir zafer elde etmeyi aklına koşmuştu. Başkent Ch'angan'dan kuzeye doğru ilerlerken, bir yandan eyaletlerin durumunu inceliyor; diğer yandan Mete ve onun yenilmez süvarilerini merak ediyordu. Bu zamana kadar her hangi bir problem yoktu; her iki taraf için de işler yolunda gidiyordu. Dünyanın iki yarısı, kuzeye doğru ilerlemekte olan Çinlilerle kuzeyden güneye doğru ilerleyen Hunlar hazırlıklarını tamamlamışlardı. Çin ordusunun çoğunluğunu oluşturan yaya birlikleri oldukça geride kaldı; süvariler ise imparatorla birlikte P'ing şehrine kadar ulaşabildi. De Guignes'nin Çin yıllıklarından elde ettiği bilgilere göre bütün Çin ordusu *üç yüz yirmi bin* kişi idi. Fakat sadece bir kısmı imparatorla birlikte bir arada bulunuyordu. Bu sırada Hunların *dört yüz bin* askerle ortaya çıkmış olmaları kabul edilebilir sayı değildi. Esasen Shih-chih asker sayısını *kırk bin* olarak göstermekte, Han-shu ise *otuz bin* seçme askerden söz etmekte idi ki bunların kabul edilebilmeleri mümkün görünmüyordu. Han Kırkı Hsin'in generalleri imparatora karşı savaşmaya başladılar. Mete'nin öncü tümeni de onlara katıldı. Mete'nin ana birlikleri arkada gizli tutulmuş, bir saldırıya hazır hale getirilmişlerdi. Hun öncü tümeni de kaçır gibi yapıyor, imparator da onları kovalıyordu. Bu da imparatora pahalıya mal oldu. İyice yorulan, soğuktan onda iki veya üçünün parmakları donarak düşen Çin askerleri nefes alamaz hale geldiler. İmparator Kao-tzu Mete'nin beklemekte olduğunu o zaman anladı.

Çin imparatorunu Mete'ye doğru çeken Hun öncü tümeni ile Sağ ve Sol Bilge Prenslерinin tümenleri de büyük orduya katıldı. Bu tümenlerin atanması ya da göreve çağırılması Mete'nin oyalama savaşlarına ne kadar önem verdiğini gösteriyordu. Kao-tzu, piyadelerini geride bırakarak süvarileri ile savaş arabalarını Hoang-ho'nun doğusundaki *Yen-men* bölgesine sürdü. Çin piyadelerinin imparatorun gerisinde kalması bağışlanamaz bir hata idi. Piyade desteğinden mahrum Çin süvarileri, Hunlar karşısında hiçbir varlık gösteremezlerdi. Yen-men'de Pê-teng/Pai-teng'te bir dağ ve dağda da bir kale bulunuyordu. İmparator bütün kuvvetlerini dağın eteklerine, komutanlarını ve seçkin askerlerini Pai-teng'teki kaleye yığdı. Mete, Çinlilerin yaptığı hatayı çok iyi değerlendirdi ve gizlemiş olduğu ana birliklerini hücumla geçirdi. İmparator ve askerlerini dört bir yandan kuşattı. Kuşatma yedi gün sürdü. Hunlar, imparatorun ana birlikleri piyadeler ile süvarilerin bağlantısını kesti. Kuşatma altındaki Çin kuvvetleri dışarıdan her hangi bir yardım alamadıkları gibi yiyecek içecek de bulamadılar.

a)At Rengine Göre Ordu Düzeni: Hun süvarileri, atlarının rengine göre dört bölüme ayrılmışlar ve her biri bir taraftan Çin ordusunu kuşatmışlardı. Çinliler son derecede ağır şartlar altında bulunurlarken bütün dikkatlerini Hun ordusuna çevirmişlerdi. Hunların atları, renklerine göre dört bölüme ayrılmış, her yönden kale kuşatılmış bulunuyorlardı. Bu olaylar cereyan ederken Çinliler başka işleri de yokmuş gibi(!) bütün dikkatlerini Hunların atlarına ve atların renklerine çevirmişlerdi. Çin yıllıkları, birçok olayda olduğu gibi at *rengine göre ordu düzenini* de kaydetmekten vaz geçmemişlerdi. Hun birlikleri, zıtlıklar ideolojisine göre *batı tarafındakiler*

beyaz, doğu tarafındakiler demirkır, kuzeydekiler siyah, güneydekiler kula renklerdeki atlarla kuşatmayı kontrol altına almışlardı¹.

b)Çin İmparatorunun Mete'nin Yen-shih/Hatunundan Yardım İstemesi: İmparator Kao-tzu, bu kötü durumdan kurtulabilmek ümidi ile Mete'nin eşi *yen-shi*'nin yardımına başvurmaktan başka çaresi kalmadığını anladı; gizli ve çok değerli hediyelerle yahut rüşvet göndererek hatuna başvurdu. Hatun da Mete ile görüştü ve ona şöyle dedi: *"İki hükümdar da karşılıklı olarak birbirlerini sıkıştırıp, mutsuz etmemelidirler. Bugün Çin topraklarını elde etmiş olsanız bile, orada oturup Çin'i idare etmek için eninde sonunda gerekli gücü bulamayacaksınız. Ayrıca Çin hükümdarı Tanrı gücüne de sahiptir. Ey Mete, ne yaptığını iyi düşün ve sağlam dur!"* Hun ve daha sonraki zamanlarda Göktürk hükümdarlarına tanrı tarafından *siyasi hakimiyet hakkı ve yetkisi* demek olan *kut* verilmişti. Kut tanrı bağıışı idi, geldiği gibi giderdi. Hun hükümdarı, tanrının yeryüzündeki bir temsilcisi olarak algılanıyordu. Tanrı/İmparator'dan farklı değildi. Nitekim Mete'nin eşi *yen-shih*, Hun ve Çin hükümdarlarını eşit görmekte idi. Mete'ye *"siz iki hükümdar"* derken aralarında bir ayrılık göstermiyor; *"karşılıklı olarak birbirinizi sıkıştırıp mutsuz olmayın"* derken farklı dünyalarının insanları olduklarını söylüyor; *"Çin'i alsan da yönetemezsin!"* diyordu ki Hunların Çin topraklarında devlet kurma isteğinin bulunmadığı anlaşılıyordu.

Çin imparatorlarının sadece maddi varlığı değil maneviyatı da kutsal kabul ediliyor, kuşkusuz Hunlar da buna inanıyorlardı. Kaldı ki Hunların Çin'de devlet kurmak gibi istek ve hevesleri de bulunmuyordu. Mete, hatunun sözlerini onayladı ve kuşatmanın bir köşesini açtı ve savaşı askıya aldı. Bu durumda Mete, yersiz bir şüphe olmakla birlikte, pek uyanık bulunmaktan ve Çinlileri her yönden kuşatmaktan vaz geçti. Onlara açık bir yön bıraktı. Çinliler sisli havadan yararlanarak gidip geliyorlar, Hunlar ise bunun farkında değillermiş gibi davranıyorlardı. General Ch'en P'ing en iyi okçularıyla imparatora refakat ediyordu. Fakat Çinli komutanlardan biri askerleri düzenli bir biçimde yürütüyordu. İmparator ise çok acele edilmesini, Çin başkentine doğru harekete geçilmesini istiyordu. Pai-teng kuşatmasından kurtulduktan sonra Kao-tzu, Hunların saldıramayacaklarına dair rapor veren Çin elçilerini cezalandırdı; ikinci elçi Liu Ch'ing'i affederek yüksek bir makama atadı. Hunlarla yapılacak barış görüşmelerinde görevlendirdi.

Mete'nin eşi *yen-shih*'ye/hatununa çok büyük rüşvetlerin verilmesi anlaşılır gibi görünmemekteydi. Çünkü rüşvet olarak verilenler zaten kuşatmanın içinde, Hunların elinde bulunuyordu. Kuşatmayı açmaya da hiçbir sebep de yoktu. Çin kaynaklarına göre *"İmparator, Ch'en P'ing'in gizli planını kullandı. İmparator kurtulduktan sonra bu plan gizli tutuldu; hiç kimse bilgi edinemedi... bu davranış o kadar bayağı, adi, garip ve kötü idi ki bundan dolayı yasaklanmış, hiç kimseye bilgi verilmemişti."*² İkinci bir söylenti Mete'nin eşi hatuna gizli kadın portrelerinin gönderilmiş olması idi. General Ch'en P'ing, hükümdarlarının zor durumda

¹ Göktürk Kitabelerinde yönler doğu, güney, batı, kuzey şeklinde; saat yelkovanı biçiminde düzenlenmişti. Zerdüştî gelenekte her şeyin karşıtlığı vardır ki buna *zıtlıklar ideolojisi* denilmektedir ki orta-doğu dinlerini etkilemiş görünmekteydi: *İyi varsa kötü vardır, hayır varsa şer vardır, tanrı varsa şeytan vardır ...* vb. Ögel, kuşatmayı anlatırken, *doğuda kır, güneyde doru, batıda ak, kuzeyde yağız atlar* yer almışlardı (Ögel, c .I, s.411). Rengine, yürüyüşüne, boyuna, dayanıklılığına, cinsine/er-dişi, yaşına ... göre adlandırılıyorlardı. Fergana'nın kan terleyen atlarından her zaman söz edilmiştir.

² Ögel, I, s.399 vd.

kaldığını, Çin sarayında bu kızlardan çok sayıda bulunduğunu ve Mete'ye takdim edileceklerini söyleyince, hatun kendi sevgi ve prestijinin düşeceğinden dolayı kuşatmanın kaldırılması için Mete'yi sıkıştırmaya başladı. Mete de kuşatmanın bir köşesini açarak imparator ve adamlarını serbest bıraktı. Milattan sonraki zamanlarda buna benzeyen anlatımlar da bulunmaktadır. *İmparatorun elinde çok güzel ve ince kızlar vardır. Onların yüz ve vücut güzelliğini hiç kimse anlatamaz. Şimdi imparatorumuz çok üzüntülüdür. Hemen acele olarak bu kızlardan birini alıp Mete'ye sunmak için birini göndereceğiz... Hatun, bir kadındı. Bunun için de çok kıskançtı.*

c)Hunlarda Boynuz ve Köşe Açma: Bu taktik üzerinde durulması gereken önemli bir konu idi. Ancak Çin kaynakları "*Mete, karısının öğüdünü kabul etti ve kuşatmayı bir köşesinden açtı.*" diyorlardı³. "*Çin imparatoru bütün askerlerine, okçuların serbest bıraktıkları köşeden, doğrudan doğruya ilerlemelerini emretti ve açık bırakılan yerden çıktılar.*" Bununla birlikte Çin imparatoru, şimdiye kadar gizli kalmış ve hiçbir zaman öğrenilemeyecek olan utanç verici bir ödeme ile hayatını kurtarmıştı. Çin tarihlerinde buna *Ch'en P'ing'in gizli planı* denilmekte idi. Mete, bu kuşatmadan sonra 24 yıl boyunca Çin sınırlarına uğramadı. Burada söz konusu edilen *kuşatmayı gevşetme* olup Mete yalnızca, bir köşeyi veya iki birliğin arasını hafifçe açmış bulunuyordu.

2.Hun-Çin Anlaşması (M.Ö.197): İmparator'un elçisi olarak Hunlara gönderilen General Liu Ch'êng, sürgüne gönderilmiş iken affedildi ve ikinci defa tekrar Hunlarla görüşmelere memur edildi. Liu Ch'êng Hunları gayet iyi tanıyordu. Bununla birlikte Kao-tzu, Hunların devamlı soygunculuğuna engel olmak için, bu soygunculuktan vazgeçtikleri takdirde gıda maddeleri ile kumaşları onlara vermeğe hazır olduğunu bildirdi. Her yıl belirli ölçüde ipekli kumaş, şarap, pirinç ve çeşitli yiyecek maddeleri verecekti. Böylece yıllık vergiye bağlandıktan ve Çinli bir prenses getirildikten sonra M.Ö.197 de bir anlaşma yapıldı. İmparator o kadar sıkışmıştı ki biricik kızını Mete'ye göndermek istemiş fakat imparatoriçe buna razı olmamıştı. Liu Ch'êng, Mete ile Çin imparatorluk ailesinden bir prensesi evlendirmek suretiyle bu anlaşmayı sağlamlaştırdı. Bu prensese *Baş-Hatun* unvanı verildi ise de Çin'in kendi kendine verdiği unvan, Hun gelenekleri ile haremde geçerli eğildi. Üstelik haremdeki unvanlar bile farklı idi. Çin'den gelen prensesin unvanı *yen-shih* değil *konçuy* idi. Bununla birlikte Liu Ch'êng, uzun bir plan yapılmasını, onların çocukları ile torunlarının Çin'e bağlı hale getirilmesini önerdi. Çinli General, imparatora şöyle dedi: "*Sizin büyük kızınız olan prensesi Mete ile evlendirelim. Onlara her yıl değerli hediyeler verelim. Böylece Hun imparatoru sizin damadınız ve kızınız da Hun imparatoriçesi olmuş olur. Ondan doğan çocuklar ise, kuşkusuz veliaht olacaklar ve Mete'nin yerine geçmiş bulunacaklar...*" Hunlarla Çinliler arasındaki anlaşma, *Doğu Asya'da bağımsız ve eşit sayılan iki büyük devletin arasında imzalanan ilk uluslararası sözleşme idi.* Her iki taraftan, Hunlardan ve Çinlilerden tahta çıkan hükümdarlar bu sözleşmeyi yeniliyor, fakat taraflar da bütünüyle bu şartlara bağlı kalmıyordu. Hun Devletinin ihtiyaçları giderek artıyor; Çinliler de mümkün olduğu kadar az mal vermek istiyorlardı. Bunun için Hunları her şekilde kandırmağa çalışmışlardı. Kao-tzu, anlaşmanın imzalanmasından sonra fazla yaşamadı⁴.

³ B.Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi, I*, s. 391-411. Joseph De Guignes, *Büyük Türk Tarihi, c. I*, İstanbul 1976, s. 156, vd.

⁴ W.Eberhard, *Çin Tarihi*, Ankara 1987, s. 89, vd. Erken İç Asya Tarihi, Derleyen: Denis Sinor, İstanbul 2000, s. 173. Anlaşma Şartları: 1. Shan-yü ile bir Han Sülalesi prensesi evlenecek, 2. Han İmparatorluğu belli bir miktar ipek,

M.Ö. 197 anlaşması Çinlileri daima ihtiyatlı ve savunma halinde bulunmaktan kurtaramadı. Hunların elinde bulunan Ordos bölgesi, Çin başkenti Ch'angan'a sadece 700 li (tahminen 300 km.) uzakta idi. Hunlar az zamanda Batı başkentine ulaşabilirlerdi. Onun için kuzey sınırlarına bir milyondan fazla Çinli yerleştirildi. Hunlar anlaşmaya saygı gösterdiklerinden saldırıda bulunmadılar. Kao-tzu. Anlaşmanın imzalanmasından sonra fazla yaşamadı. Yenilmiş imparatora karşı isyanlar baş gösterdi; bir derebeyine karşı nereden geldiği belli olmayan bir okun isabetiyle öldü (M.Ö.195). Çin imparatorunun ölümü, Hun-Çin ilişkilerinde yeni bir safhanın açılmasına neden oldu.

3. Mete ve İmparatoriçe Lu: Kao-tzu'nun ölümünden sonra yerine küçük yaştaki oğlu Hsiao Huei (M.Ö.195-M.Ö.188) unvanıyla tahta geçti. İmparatoriçe Lu kendi oğlunun naipliğini yaptı. Bu çocuk imparator çok yaşamadı M.Ö.188 de öldü. Kao-tzu'nun başka kadından oğlu da fazla yaşamadı; bir yıl içerisinde öldü (M.Ö.187). İmparatoriçe, bir başına devleti yönetmeye başladı (M.Ö.187-M.Ö.179), sekiz yıldan fazla tahtta kaldı; yönetimi elden bırakmadı. Saltanatı esnasında imparator ailesine mensup olanları bertaraf edip kendi ailesi mensuplarını korudu ve devlet yönetimine getirmeye çalıştı. Kao-tzu'nun bir başka oğlu Wen-ti (M.Ö.179-M.Ö.156) uzun zaman tahtta kaldı; Mete ile yazışarak iki devlet arasında önemli işleri başardılar ve yoluna koydular.

Mete, Çin tarafındaki olayları, özellikle İmparatoriçe Lu'nun tahta geçmesini ve gayretlerini gayet iyi biliyordu. Bu sırada Mete gücünün zirvesinde idi. Geçen zaman içinde cereyan eden olayları bilmek, Çin'i yoklamak istiyordu. Bunun için imparatoriçeye mektup göndermek istedi. Söz konusu mektupların içeriği ve yazım biçimi şüpheli; sayısı belli olmakla birlikte başlangıç cümleleri mevcut değildi. Daha önceki Hun ve Çin imparatorlarının yazışmalarının içeriği biliniyordu: *"Gün ve ay tarafından kutsanmış, gök tarafından tahta çıkarılmış Hunların Büyük Hakanı Çin İmparatoru Majestelerinin sağlık ve esenlik üzere olup olmadıklarını saygı ile sorar:"* Burada söz konusu edilen üç mektuptan ikisi Mete'ye, biri de imparatoriçeye aitti. Bir başka deyişle Mete'nin bir, ardından imparatoriçenin bir, nihayetinde Mete'nin ikinci ve son mektubu gündemi oluşturmakta idi.

Mete, imparatoriçeye yazdığı ilk mektubunu diyordu ki: *"Ben artık yalnız ve ayakları üzerinde duramayan bir hükümdarım. Irmaklar ve bataklıklar, göller arasında doğdum. Sığır ve atlar arasında, geniş ovalarda büyüdüm. Sık sık Çin sınırlarına geldim. Şimdi de Çin'i ziyaret edip, şöyle bir gezmek istiyorum. Siz majesteleri de (bir dul olarak) yalnız oturuyorsunuz. Ben tek başına ayakları üzerinde duramayan (biri olarak) tamamıyla yalnız oturuyorum. Biz iki hükümdar için mutluluk kalmadı. Teselli ve zevk olacak bir şey yok! Sizin neyiniz varsa onu alarak; neyiniz yoksa onu vererek karşılıklı değiştirmek istiyorum!"* Başlangıç cümlesi bulunmayan mektubunda Mete kendini tam olarak anlatmıyor yahut anlatmak istemiyor muydu? Yalnız ve ayakları üzerinde duramayan bir hükümdar değildi. Irmaklar, bataklıklar, göller arasında büyümüş olamazdı; o bir bozkırlıydı. Mete'nin görünüşte Çin'e gelmek, Çin'i gezmek; evlenmek istemesi mevcut durumu gözlemlemek olabilirdi. Dul ve yalnız imparatoriçe, mektuptan dolayı oldukça kızgındı. Hatırlanmalıdır ki bundan önce taraflarca bu

şarap ve yiyeceği içecek miktarda Hunlara her yıl birçok kez çeşitli türde hediyeler yollayacak, 3. Hun ve Han devletleri eşit kardeş kabul edilecek; buna karşın Hunlar Han topraklarını istila etmeyecek, Liu Ch'ing, Hunlara gönderilen hanedanın prensesine refakat edecekti. Şartları içeren anlaşma ilk defa olmak üzere imzalandı.

tarzda mektuplar yazılmış değildi; üstelik Sse-ma Ch'ien tarafından yüz yıl kadar sonra yazılmış olabilirdi.

İmparatoriçe, Başbakanı *Ch'en P'ing* ile birlikte generallerini çağırdı; *Fan K'uai*, *Chi-pu* ve diğerleri toplandılar. Gündemde Mete'nin başının kesilip kesilmemesini; ordunun seferber edilip edilmemesini görüştüler. İmparatoriçe, Mete'ye saldırıp saldırmamayı gündeme getirdi. General *Fan Kuai*, yüz bin kişilik ordu ile Hun ülkesinin bir tarafından girip, diğer tarafından çıkacağını umduğunu söyledi; generaller de onayladı. İmparatoriçe, General *Chi-pu*'ya görüşünü sordu. *Chi-pu* dedi ki: *"Bu Fan'ın başı kesilmelidir! ...Pai-teng'de imparatorun başkomutanı idi. O zaman Hunlar onu kuşatmışlardı. Niçin bu kuşatmayı açıp imparatoru kurtaramadı? Bütün dünya şöyle bir ağıt söylüyordu: "P'ing-cheng kentinin altında gerçek bir acı var! Yedi günden beri hiçbir şey yiyemediler; yaylarını da kullanamadılar... bu ağıtın sesleri kulaklarımızdan hala silinmedi ... Şimdi general Fan, yüz bin kişilik ordu ile Hunların bir başından girip öbür başından çıkarım gibi akılsızca sözlerle devletimizi huzursuzluk ve karışıklığa sürüklüyor ... ne Mete'nin mektubundan memnun olup mutlu olabilirsiniz, ne de kötü sözlerine kızabilirsiniz!"* İmparatoriçe, *bravo* diye bağırdı ve Mete'ye mektup yazılmasını emretti.

İmparatoriçenin mektubunun da başlangıç cümlesi bulunmuyor, doğrudan söze girilerek Mete'ye nazik sözlerle hitap ediliyordu: *"Hun hükümdarı majesteleri benim alçak gönüllü devletimi unutmamışlar; bir de mektup göndermek lütfunda bulunmuşlar. Benim alçak gönüllü devletim şimdi korku ve dehşet içinde bulunuyor. Artık gücümün azaldığı bu günlerde düşünüyorum; çok ihtiyarladım, nefes darlığım var, saçlarım ve dişlerim dökülüyor. Ayaklarım normal adımlarını kaybetti. Siz majesteleri benim hakkımda yanlış bilgi edinmiş olmalısınız. Bundan dolayı bize güvenmeniz doğru olmaz. Ayrıca benim devletimin suçu yok! Sizden özür dilemeyi yerinde görüyorum. Size layık olmasa da iki atla çekilen iki imparatorluk arabası sunuyorum. Onlarla (misafirim olarak) Çin'i dolaşabilirsiniz!"* Mete, beklediği cevabı almıştı, barışı tercih etti; Çin zayıf ve savaşamayacak durumda bulunuyordu. Mete, imparatoriçeye gönderdiği ikinci mektubunda, Çin'de yürürlükte olan *görgü* ve *nezaket* kurallarını bilmediğini, majesteleri imparatoriçeden özür dileyerek kendisini affederlerse mutlu olacağını Çin sarayına bildirdi. Hunlar, M.Ö.182-181 yıllarında bazı sınır yağmalarında bulunmuşlar fakat hadise büyümeden kapanmıştı⁵.

Mete işlerini düzene sokuncaya kadar Çin'le dostluğunu bozmak istemiyordu. Esasen sürekli barış, Hunların aleyhinde bir durum yaratıyordu. Devlet büyüdükçe ihtiyaçlar artıyor, Çinliler de mümkün olduğu kadar az mal vermek suretiyle Hunları kandırmaya çalışıyorlardı. Bu durumda devletin ve halkın ihtiyaçları ancak Çin'e yapılacak akınlarla sağlanabilirdi. Çin kaynakları M.Ö.192-M.Ö.177 yılları arasında Mete'den söz etmemekte idiler. Öte yandan Çin sarayında hükümdar değişikliği oldu; M.Ö. 179 da İmparatoriçe Lu eceliyle öldü. Yerine geçen Kao-tzu'nun oğlu Wen-ti (M.Ö.179-M.Ö.156) ile yeni bir dönem başlatılmış oldu.

⁵ Ögel, c.I, s., 426 vd.

